

På gyngende grunn

Av
Tormod Vaaland Burkey

av politen går enda raskere enn man hadde fryktet.

I minst seks måneder i året er isbjørnen avhengig av å jakte sel på isen. Når havisen er minst i løpet av sommermånedene trekker isbjørnene tilbake til fastlandet og lever på fettreservene frem til isen kommer igjen om høsten. Jo lenger denne fasteperioden blir, jo mer spørs det om bjørnene klarer seg til de

igjen kan finne mat på isen. Isen og den årlige tiningen om våren er også kritisk for den høye produktiviteten i Arktis, fordi den skaper et habitat for fyttoplanktonet som er basis for hele næringskjeden.

Arktis varmes raskt; atskillig raskere enn resten av kloden. Klimaet er også utsatt for positive feedback-løkker som gjør at når det først er blitt varmere, så varmes det opp enda mer i neste omgang. For

eksempel reflekterer hvit is mye av det innkommende sollyset ut igjen, mens åpent hav eller stein som avdekkes når isen smelter holder på mer av varmen og bidrar til økt oppvarming.

Langtidsstudier på isbjørn i Hudson Bay i Canada viser at de har redusert vekt og færre avkom ettersom oppvarmingen har redusert isdekket. Bjørnene er i dårligere form enn de var for 20 år siden, og denne ►

Isbjørnen (*Ursus maritimus*) er det av våre største rovdyr som vi tilsynelatende ofte glemmer. Uten en utbredelse på fastlands-Norge er den sjelden omhandlet verken i *Våre Rovdyr* eller i rovdyrdebatten generelt. Samtidig er det en art vi har et spesielt ansvar for i kraft av vårt herredømme over Svalbard. Utenom Norge er det bare USA, Canada og Russland (foruten Danmark/Grønland) som har isbjørn på sitt territorium. Isbjørnen har ikke tidligere vært ansett som truet fordi den fortsatt finnes i ganske stort antall. I dag regner man med at ca 22.000 isbjørn lever spredt rundt i Arktis.

I år dukket isbjørnen for første gang opp på IUCNs rødliste over truede og sårbare arter. Det er først og fremst globale klimaendringer som er grunnen til at isbjørnen nå anses som sårbar. Klimamodeller av havisens utbredelse, tykkelse, og lengden på issesongen spår dramatiske endringer i isbjørnens habitat i de neste 50 til 100 årene. Det var forventet at antall isbjørn i verden kunne bli redusert med minst 30 % i de neste 45 årene. Men nå er det kommet data som indikerer at smeltingen

►
Isbjørn på Storøya på Nordaustlandet, Svalbard, i september 2006. Foto: Burny Iversen.

◀
Sovende isbjørn på isflore 22.8.1990 – med Karl XII-øya nord for Nordaustlandet i bakgrunnen. Foto: Viggo Ree.

utviklingen kan føres tilbake til globale klimaendringer.

Klimaendringene har allerede gjort store innhugg i sommerisen som isbjørnen er avhengig av for å overleve. Siden 1979 har iskalottens sommerutbredelse blitt redusert med 30 %. På vestsiden av Hudson Bay smelter isen nå tre uker tidligere om våren enn tidligere. I år var første gang det ikke la seg is i fjordene på Svalbard. Til tross for at isbjørn kan svømme nesten 100 km over åpent vann, rapporteres det nå stadig oftere isbjørn som har druknet i det de har forsøkt å svømme mellom isflak som etterhvert befinner seg lengre og lengre fra hverandre. Isbjørn som er utmattet og avmagret på grunn av sult er også mer utsatt for drukningsdøden.

I 1980 var gjennomsnittsvekten for en isbjørnbinne i vest Hudson Bay-populasjonen 294 kg. I 2004 var den 229 kg, en reduksjon på 22 %. En studie fra 1992 viste at ingen hunner som veide mindre enn 189 kg fikk unger den følgende våren.

I følge dagens klimamodeller kan den globale oppvarmingen føre til at isbjørnens havishabitat forsvinner fullstendig innen 2100. Nå er det kommet data som viser at trenden er akselererende. Den totale mengden arktisk havis har minket med 6 % hver av de to siste vintrene, sammenlignet med 1,5 % pr. tiår siden målingene begynte i 1979. Isens sommerutbredelse minket med 14 % fra 2004 til 2005, sammenlignet med 9 % pr. tiår tidligere. Reduksjonen fra 2004 til 2005 var på 725.000 kvadratkilometer, et område nesten halvannen gang så stort som Frankrike.

Tapet av den flerårige isen (helårsisen) var spesielt stort i det østlige Arktis. Tallene tyder på at varme vinder skjov isen fra øst til vest, ut av Framstredet mellom Svalbard og Grønland og mot Nord-Amerika. Reduksjonen av isdekket i Øst-Arktis var nesten 50 %.

I tillegg til klimaendringene har det lenge vært kjent at toppredatorer som isbjørn og spekkhoggere i Arktis er tungt forurensede av tungmetaller og miljøgifter som PCB. Slike stoffer bioakkumulerer oppover i næringskjeden og følgelig er store rovdyr mest utsatt. Spekkhoggere er nå så forurenset at døde individer må destrueres som spesialavfall.

I motsetning til våre andre store rovdyr er isbjørnen den eneste som for øyeblikket oppfattes som globalt truet. En art som ulven, som er sterkt truet i Norge, har store og sunne bestander andre steder i verden. Men ettersom isen forsvinner kan isbjørnen være truet med utryddelse på verdensbasis dersom den ikke klarer

å tilpasse seg en tilværelse på fastlandet. Der møter den imidlertid helt nye utfordringer i næringsøk, samt konkurranse med brunbjørn (*Ursus arctos*) og dessuten hybridisering. I år ble det for første gang dokumentert hybrider av isbjørn og brunbjørn i kanadisk Arktis.

For FVR ville arbeidet med isbjørn medføre en betydelig utfordring. Det ville kreve andre arbeidsmetoder, samt en betydelig utvidelse av virkeområde, men først og fremst en utvidelse av trusselbilde og «motstandere». Klimaendringene er et globalt fenomen, og skyldes aktører over hele kloden. Mens hovedmotstanderne i vårt tradisjonelle rovdyrarbeid har vært bønder, jegere og bygdefolk som er blitt flasket opp med historier å la rødhet og ulven, og unntallende miljømyndigheter, er det folk flest, mannen i gata, som truer isbjørnen. Bilister, ferieturister, kveg-bønder, tømmerselskaper, fattige bønder over hele verden som driver svedjebruk, risdyrkere og folk som varmer eller kjøler husene sine med fossilt brennstoff – og til og med vannkraft enkelte steder – er skyldige i isbjørnens eventuelle undergang. Å redde isbjørnen fra menneskeskapte klimaendringer vil kreve atskillig mer av samfunnet enn bare det å ha levedyktige bestander av ulv, jerv, gaupe og bjørn.

Klimaet er gjenstand for internasjonale forhandlinger på toppnivå, og påvirkes i langt større grad av ting det som skjer utenfor Norge enn hva man foretar seg her hjemme. I vår sammenfildrede globale økonomi er det vanskelig å handle unilateralt. Samtidig er det mulig å tenke seg at det går an å være et foregangsland.

Foreningen bør tenke nøye gjennom hvordan vi eventuelt skal engasjere oss til fordel for isbjørnen.

På den annen side kan det fortsatt tenkes at den globale oppvarmingen faktisk fører til at det blir kaldere i vårt hjørne av verden. Golfstrømmen som gjør at klimaet i Norge er så forskjellig fra Grønland drives av temperatur og saltgradienter i havet, og med økt nedbør, varmere vann og økt issmelting i nord, kan drivhuseffekten forårsake at Golfstrømmen svekkes eller stopper helt. I fjor ble det rapportert i en artikkel i *Nature* at man kunne spore en 30 % svekkelse av Golfstrømmen, selv om datamaterialet er relativt. Hvis Golfstrømmen stanser, burde isbjørnen få stadig bedre forhold på våre kanter. Da er det kanskje heller vi som er truet...

Andre igjen, som James Lovelock, kjent som Gaia-hypotesens far, mener at den globale oppvarmingstrenden er så sterk at selv om Golfstrømmen skulle dø hen, så ville det allikevel bli varmere i Norge enn det er nå.

Magnar Norderhaug under innvielsen av stasjonsbygningen på Store Færder Ornitologiske Stasjon 26.5.1974.

Magnar Norderhaugs (1939-2006) innsats for vern av isbjørnen og arktisk natur

Tekst og foto: Viggo Ree

Som et supplement til Tormod Burkeys isbjørnartikkel er det inkludert noen fotografier av arten fra Svalbard-området. Bildene, som ble tatt under ekspedisjoner i regi av Norsk Polar-institutt i 1981 og 1982, kan stå som en hyllest til zoologen og miljøverneren Magnar Norderhaug som døde den 22.

april 2006. Han ville ha fylt 67 år den 21. juli om han hadde levet. Med Magnars bortgang er en av de mest markante miljøskikkelser i nyere tid borte.

Magnar vokste opp på Nøtterøy, og tok examen artium i Tønsberg i 1959. I 1962 tok han initiativ til dannelsen av

Norges Feltbiologiske Forening, som i 1967 ble videreført som Natur og Ungdom. Han fullførte sitt hovedfag på Universitetet i Oslo i 1967 - en oppgave om alkekongens hekkebiologi på Svalbard. I perioden 1967-72 var han biolog på Norsk Polarinstitutt, 1972-73 friluft- og naturvernkonsulent hos

Nattvandrende isbjørn sørvest for Waldenøya nord for Nordaustlandet noen minutter før 20.8.1981 ble historie.

Fylkesmannen i Vestfold, 1973-85 naturverninspektør for Sør-Norge i Miljøverndepartementet, 1985-89 økologisk rådgiver i Norad og fra 1989 til sin død leder for Worldwatch Institute Norden. Vern av Presterødkilen i Tønsberg, opprettelse av sjøfuglreservater i Sør-Norge og betydningsfulle bidrag for å få på plass internasjonale miljøavtaler som Ramsarkonvensjonen, Bernkonvensjonen og Bonnkonvensjonen er blant Magnars mange bidrag for å ivareta biologisk mangfold og særegen natur. Han utførte også et omfattende arbeid i forbindelse med fredningen av ulven i 1972, og var også med da Prosjekt havørn ble igangsatt. De siste årene konsentrerte han seg spesielt om de globale miljøutfordringene vår klode står overfor.

En av Magnars mest betydningsfulle bidrag i naturvernsammenheng var hans utrettelige innsats for vern i Arktis. Det var han som tok initiativet til opprettelsen av en rekke store og små naturreservater på Svalbard. Dette arbeidet foregikk sammen med blant annet Olav Gjærevoll, som ble vår første miljøvernminister i 1972.

Magnar var også en sentral person i den internasjonale ekspertgruppen som senere fikk etablert isbjørn-avtalen. Dette arbeidet utførte han i sluttfasen sammen med Thor Larsen. I dag skjønner vi bedre hvor framsynt Magnar var under disse verneprosessene. Når turister og naturfotografer besøker Svalbards villmark og eksempelvis står på et båtdekk og fotografere isbjørn i sitt naturlige miljø, er det nok ikke så mange som kjenner forhistorien og innsatsen til naturverneren fra Nøtterøy som muliggjør nettopp slike storslagne naturopplevelser. Magnars innsats for natur og miljøvern - både nasjonalt og internasjonalt - ble til manges glede belønnet med St. Olavs orden, ridder av 1. klasse året før han døde.

Magnar skrev også en rekke bøker og tidsskriftartikler, blant annet om dyrelivet i arktisk natur.

Mine medfølelser og tanker går til Magnars nærmeste etterlatte - hans kone Ann og deres to barn. De skal vite at hans livsverk vil bli verdsatt og husket for ettertiden.

Voksen hannbjørn i sprang mellom isflak vest for Kong Karls Land 24.8.1982 (til høyre) og ung isbjørn ved Wilhelmsøya sør i Hinlopenstredet 14.8.1982 (under).

Til høyre: Yngre isbjørn mellom Tusenøyane og Hopen 18.8.1982.

Under: Denne voksne hannbjørnen med en nydrept storkobbe ble fotografert øst for Austfonna på Nordaustlandet den 28.8.1981. Legg merke til ismåken til venstre for isbjørnen.

